

Píše Manfred Weinberg

(E*forum, 26. 09. 2019)

Už v recenzi ke studii Marcela Kringse *Franz Kafka: Der ‚Landarzt‘-Zyklus. Freiheit - Schrift - Judentum* [Franz Kafka: Cyklus ‚Venkovský lékař‘. Svoboda - písmo - židovství] (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2017) (viz E*forum z 11. 9. 2019) jsem odkázal na obecnou diagnózu kafkovského bádání od Manfreda Engela: Společným rysem všech interpretací je, „že [...] to ‚podstatné‘ ‚za‘ nebo ‚pod‘ ‚nepodstatným‘ textovým povrchem nehledají, nýbrž že už to našli. Před každou interpretací vědí, kam text směřuje, směřovat musí - a akt interpretace spočívá především ve vytvoření (více či méně) srozumitelného vztahu mezi povrchem textu a tímto ‚významem‘“ (*Kafka lesen - Verstehensprobleme und Forschungsparadigmen* [Číst Kafku - Problémy s porozuměním a výzkumná paradigmata]. In: Bernd Auerochs / Manfred Engel: *Kafka-Handbuch* [Kompendium ke Kafkovi], Stuttgart: Metzler, 2010, s. 424). V disertaci **Markuse Grafenburga *Gemeinschaft vor dem Gesetz. Jüdische Identität bei Franz Kafka*** [Společenství před zákonem. Židovská identita u Franze Kafky] (Wien: mandelbaum Verlag, 2016) se tato diagnóza potvrzuje. Také zde je výsledek formulován již v názvu: Všechno Kafkovo psaní bylo pouze vypořádáváním se s židovskou identitou, přesněji řečeno s „*Conditio moderna Judaica*“ (s. 9), „prožitkem [...] trhliny mezi vlastní tradicí a konkrétní současnou situací“ (s. 9). Později autor s velkou rozhodností praví: „Porozumět [...] Kafkovi“ nemůže nikdo, „kdo ho nechápe jako žida“ (s. 139). Proto má být zaprvé „učiněn pokus životopisně, sociálně historicky a teologicky prozkoumat ‚Sitz im Leben‘ Kafkových textů, zadruhé ale prezentovat svět, který texty znázorňují“, aby byla vyjasněna vzájemná souvztažnost života a díla a tím to, co „lze říci o Kafkově sebevnímání coby spisovatele.“ (s. 12) V zásadě se tedy studie řídí hermeneutickým předpokladem autorské intence, která o všem rozhoduje, i když Grafenburg na rozdíl od Kringse nijak nezdůrazňuje, že by Kafkovy texty byly oproti předpokládanému konsenzu neinterpretovatelnosti podle hermeneutických pravidel přece jen vyložitelné.

Vztahování textů na život Franze Kafky je pak také určující pro výstavbu studie: Nacházejí se zde interpretace povídek *Ortel* (s. 22nn.) a *Před zákonem* (s. 40nn.), tři románů ve fragmentech (s. 60nn.), po nich následují interpretace povídek *Beim Bau der chinesischen Mauer* [Při stavbě čínské zdi], *In unserer Synagoge lebt ein Tier* [V naší synagoze žije zvíře] a *Josefine, die Sängerin oder das Volk der Mäuse* [Zpěvačka Josefína aneb Myší národ] (s. 141nn.). Poté Grafenburg přechází k biografickému aspektu - nejprve se zabývá textem *Dopis otci* (s. 165nn.), který je i zde vykládán zcela jako výraz ega, ačkoli především jeho konec poukazuje na něco jiného. Další kapitoly jsou věnovány Kafkovu vztahu s Felice Bauerovou (s. 178nn.), Milenou Jesenskou (s. 198nn.) a Dorou Diamantovou (s. 210nn.). Následuje „Shrnutí

a závěr“ (s. 222nn.).

Zatímco v kapitolách věnovaných Kafkově biografii se daří otázku po „*Conditio moderna Judaica*“ coby Kafkově životním tématu prokázat (i když diagnóza monokauzality představuje v kafkovském bádání typický příklad přehánění), interpretace odpovídají verdiktu Manfreda Engela: Vše je předem rozhodnuto. Důkladná četba je obětována předem formulované tezi a analyzováno je pouze to, co ji potvrzuje.

Referenční veličinou interpretací je na jedné straně – hlavně u interpretace povídky *Před zákonem* – studie *Préjugés. Vor dem Gesetz* [Předsudky. Před zákonem] (Wien: Passagen, 1992) od Jacqua Derridy (u něhož zůstává nejasné, jak se má hodit k hermeneutickému duktu Grafenburgovy studie), na straně druhé debata o Kafkových textech v korespondenci Adorna s Benjaminem (srov. *Benjamin über Kafka. Texte, Briefzeugnisse, Aufzeichnungen* [Benjamin o Kafkovi. Texty, listovní svědectví, črty], Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 2. vydání, 1992). Dále je několikrát odkázáno na studii Stéphana Mosèsa *Der Engel der Geschichte* [Anděl dějin]. *Franz Rosenzweig, Walter Benjamin, Geršom Scholem* (Frankfurt a. M.: Jüdischer Verlag, 1994). V závěru studie jsou shrnuty základní hypotézy knihy: Podle Mosèsa ilustruje „Kafkovo psaní [...] (zprvu) krizi židovské tradice v době moderny. Její metaforické znázornění (zadruhé) činí viditelnými paradoxy a protimluvy, jež jsou židovské mystice odedávna vlastní. Jedná se zde (zatřetí) o historické paralely, jichž si autor sám nikdy nebyl vědom. (Začtvrté) lze stanovit podobnosti mezi fiktivním Kafkovým světem a jistými heretickými proudy v rámci židovské mystiky podle Scholema: obsesivní fixaci na zákon ve světě, ze kterého zmizel Bůh, nevyložitelnost a nerealizovatelnost zákona, myšlenku nedosažitelnosti pravdy. Dalo by se ještě (zapáté) připojit, že tím, že Kafka tematizuje otázku po zákoně, se zařazuje coby ‚sekularizovaný učenec Písma‘ [...] do židovské tradice a pokračuje v ní.“ (s. 124n.) To všechno jsou hypotézy hodné promyšlení, jež by měly být přezkoumány v rámci trpělivé četby. Zde je ale místo toho formulováno vylučovací kritérium: Číst se bude jen to, co se k těmto hypotézám hodí.

Zarážející je úvod do studie. Je v něm zmíněn deníkový záznam z 29. října 1911, v němž Kafka převypravuje „příběh, který mu vyprávěl Löwy [ředitel ‚východožidovské‘ divadelní skupiny, která tehdy hostovala v Praze; M.W.], v němž se mimo jiné hovoří o ‚rabínovi Elieserovi‘, který se stal ‚ve čtyřiceti letech volnomyšlenkářem“ (Franz Kafka: *Tagebücher* [Deníky], Frankfurt a. M.: Fischer, 2002, s. 209). Grafenburg tuto jednorázovou zmínku chápe jako Kafkovu komplexní „skicu sebe sama“ „po vzoru Eliši ben Avuji“ (s. 18), „heretické postavy v rabínském židovství“ (s. 17). Tato reference prý Kafkovi dovoluje „přivlastnit si na jednu stranu vlastní tradici a na stranu druhou proměnit heretickou postavu z minulosti v subversivní postavu doby moderny“ (s. 18). Grafenburg se vůbec nesnaží tuto domnělou identifikaci Kafky s heretickým rabínem podložit. Známe to ze sekundární literatury ke Kafkovi: Jakási část textu je ustanovena centrálním měřítkem, a té je pak přizpůsobena celá interpretace. Ale kromě autorovy ‚objevitelské pýchy‘, již lze vyčíst mezi řádky, nelze nalézt pražádné odůvodnění tohoto údajně univerzálního klíče ke

Kafkovu dílu.

Ve všech interpretacích ve studii je stěžejním bodem analyzovaných textů židovství. V případě *Ortelu* je prý rozhodující, že povídka byla napsána jednu noc po slavnosti Jom Kippur. Analýza povídky *Před zákonem* dává „do souvislosti židovský zákon, *Tóru*, s Kafkovým ‚zákonem‘“ (s. 41). *Der Verschollene* [Nezvěstný] je chápán jako „figurace Ahasvera s Mojžíšem“ (s. 60) a tento román obecně jako „židovský bildungsroman“ (s. 75). Interpretace *Procesu* chce objasnit, co má znamenat ‚soud na půdách‘ – a půdy samozřejmě připomínají „úzký a ‚špinavý‘ svět [...] ‚východožidovských‘ *ješivot*“ (s. 95). Svět románu *Zámek* je, jak už se dá čekat, světem Kafkova „dědečka, ‚předmoderním‘ světem českého vesnického židovství, v němž se člověk ještě cítil v židovské tradici doma“ (s. 119) a vyměřuje – jde koneckonců o zeměměřiče – „zemi mezi židovskou tradicí a modernou“ (s. 226). *Beim Bau der chinesischen Mauer* prý představuje „Kafkův vztah k sionismu“ (s. 141), *In unserer Synagoge lebt ein Tier* je údajně znázorněním vztahu „‚předsvěta‘ (Benjamin)“ (s. 152) k zákonu, a „v příběhu o Josefíně a myším národě [lze] rozpoznat Kafkovu touhu stát se ‚písní‘ ve svém (západo)židovském národě“ (s. 141). Také *Dopis otci* podle Grafenburga krouží jen a pouze kolem otázky židovství a je napsán „za celou generaci“ (s. 168). Vztahy s Felice Bauerovou a Milenou Jesenskou následně logicky troskotají na rozdílných názorech k židovství a vztah k „východní židovce“ (s. 221) Doře Diamantové je vztahem, který Kafku ještě jednou přivádí na „práh štěstí“ (s. 210).

Uvedené shrnutí více než jednoznačně ukazuje, že v publikaci je uznáno a vyloženo jen to, co se hodí k předem stanovené tezi. Přičemž je to i zde tak, jak to v ‚kafkologii‘ většinou bývá: Člověk se dozví neobyčejně mnoho o horizontu, jenž byl předem stanoven coby všerohodující instance, což je v tomto případě poplatné autorově rozsáhlé znalosti židovské tradice. U interpretací ale zůstává aktuální otázka Marcela Kringse: „Jak relevantní [...] je výklad, [...] [který] jen připojuje k nekonečnému poli interpretací jednu další?“ (Krings: *Franz Kafka: Der ‚Landarzt‘-Zyklus*, s. 8.) Odpověď je nasnadě.

Přeložila Petra Liebllová

Markus Grafenburg: *Gemeinschaft vor dem Gesetz. Jüdische Identität bei Franz Kafka*, Wien: mandelbaum Verlag, 2016, 247 s.

www.ipsl.cz